

Отримано: 24 грудня 2017 р.

Прорецензовано: 10 січня 2018 р.

Прийнято до друку: 22 січня 2018 р.

e-mail: tania.stepurko@gmail.com

DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-174-179

Дубляниця Т. Джерела вивчення соціально-економічного розвитку Ковельської волості в другій половині XVI – першій половині XVII ст. / Т. Дубляниця // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». – Острог, 2018. – Вип. 27 : На пошану Володимира Трофимовича. – С. 174–179.

УДК 930.2(477.82)

Тетяна Дубляниця

ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КОВЕЛЬСЬКОЇ ВОЛОСТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

Стаття присвячена дослідженню джерел вивчення соціально-економічного розвитку Ковельської волості в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Проаналізовано стан збереження джерел, їх видову приналежність та інформаційний потенціал.

Ключові слова: описово-статистичні джерела, поборовий реєстр, люстрація, інвентар, грамота, лист, привілей, розпорядження.

Татьяна Дубляница

ИСТОЧНИКИ ИЗУЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КОВЕЛЬСКОЙ ВОЛОСТИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVI – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XVII В.

Статья посвящена исследованию источников изучения социально-экономического развития Ковельской волости во второй половине XVI – первой половине XVII в. Проанализировано состояние сохранности источников, их видовую принадлежность и информационный потенциал.

Ключевые слова: описательно-статистические источники, налоговый реестр, люстрация, инвентарь, грамота, письмо, привилегия, распоряжение.

Tetiana Dublianytsia

SOURCES FOR THE STUDY OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF KOVEL REGION IN THE SECOND HALF OF THE 16TH – EARLY 17TH CENTURIES

Sources for the study of social and economic development of Kovel region in the second half of the 16th – early 17th centuries are researched in the article. The state of conservation, type of affiliation and information potential of sources have been analyzed.

Key words: descriptive and statistical sources, tax registry, lustration, inventory, charter, letter, privilege, order.

Вивчення будь-якого явища потребує залучення широкого кола джерел різноманітної видової належності, які висвітлюють різні або подібні аспекти предмету дослідження. Звичайно, ми не в змозі скористатися усією джерельною базою з різних причин, у тому числі внаслідок значної її втрати. Тому дослідження засноване на вибірці у двох аспектах: неможливості застосувати у дослідженні усі наявні джерела, а також вибірка здійснена у ході історії внаслідок втрати джерел.

Дослідження соціально-економічної історії залежить насамперед від стану збереження описово-статистичних джерел та введення їх до наукового обігу. До даного виду джерел належать документи, які містять переважно кількісні дані про населені пункти, їх залюднення, категорії населення, господарські об'єкти. Одночасно такі документи можуть містити власне описові, наративні елементи як особливостей розташування поселень чи угідь, описання замкових укріплень та господарських осередків. Ця категорія джерел представлена документами господарсько-правового та фіскального обліку. До таких документів можна віднести державні податкові матеріали, дільчі акти, акти про введення у володіння або посесії, люстрації, інвентарі, ревізії маєтків.

Ковельська волость найкраще забезпечена подібного роду джерелами по відношенню до інших частин північно-західної Волині. Значною мірою цьому посприяло перебування її в руках королеви Бони, кн. А. М. Курбського та його нащадків. Зокрема, по відношенню до волості другої половини XVI – першої половини XVII ст. збереглися такі описово-статистичні джерела: інвентарі 1556, 1590 та 1609 рр., люстрації 1616 та 1628 років, податкові реєстри Волинського воєводства за 1570, 1577, 1583, 1589 рр., тарифи подимного 1629 р. та поборовий реєстр волості 1590 р.

Як бачимо, найбільшу групу становлять податкові документи, які характеризуються певною регулярністю створення для другої половини XVI століття, презентуючи зміни, які відбувалися протягом десятиліття. Своїм основним завданням вони мали облік залежного населення за податковими категоріями, тому не можуть дати відповіді на багато питань, особливо господарської характеристики. В основному з них можна почерпнути інформацію про демографічну ситуацію, визначити топографію певної місцевості, встановити співвідношення міст і сіл. Податкові реєстри 1570, 1577, 1583, 1589 рр. є опублікованими А. Яблоновським у серійному виданні «Zródła dziejowe» [9, s. 2 – 158].

Реєстр 1570 р. містить лише інформацію про зібрані податки з міст Ковель, Миляновичі та Вишва. За ним, в Ковелі знаходилося 14 ринкових домів, які виплачували по 6 грошів, 382 вуличних будинки – по 4 гр., 77,5 міських волок – по 20 гр., 349 городників по 1 гр., 139 ремісників – по 4 гр., 111 рознощиків – по 7 гр., 7 убогих – по 4 гр., 29 коморників – по 4 гр., 6 млинів – по 24 гр. [9, s. 24]. Отже, дохід міста складав 5132 гр. Інформація по містечках Миляновичі та Вишва подана разом. Згідно неї, в двох містечках було 6 ринкових домів, які платили по 4 гр., 132 вуличних будинки – по 2 гр., 104 городники – по 1 гр., 56 волок – по 20 гр., 17 ремісників – по 4 гр., 8 рознощиків – по 4 гр., 3 водяних та 2 вітряних млина (розмір податку не зазначений) [9, s. 24]. Сумарний дохід – близько 1612 гр.

Таким чином, бачимо значну різницю між рівнем розвитку Ковеля з одного боку та Миляновичі і Вишви з іншого. Це виражається в кількості будинків, яких в Ковелі в 2,9 рази більше ніж в двох містечках разом узятих, кількості ремісників (у 8,2 рази більша), відповідно, кількості населення та прибутків, які в Ковелі переважали більше як в три рази. Відмінності помітні також в розмірі податку, який у Вишві та Миляновичах в деяких випадках був нижчий. Дослідник міської історії П. М. Сас у своїй праці, присвяченій містам України XV – 60-х рр. XVI ст. звернув увагу на міста Ковельського староства. Ковель він відніс до середніх міст, які мають кількість будинків від 200 до 700, Вишву і Миляновичі – до малих, тобто кількість будинків у яких не перевищувала 200 [7, с. 21–22].

Поборовий реєстр містить сумарні дані для сільських поселень Ковельської волості. Зокрема, оподатковувалося 294 волоки по 24 гр., 120 будинків, 14 городників по 4 гр., 86 городників по 2 гр., 94 ремісники по 2 гр., 13 бояр путних, 4 водяних і 8 вітряних млинів [9, s. 24].

Реєстр 1577 р. ще більш спрощений ніж попередній, він вже не виділяє Вишву та Миляновичі, а лише – Ковель. Згідно його даних, там було 31 ринкових будинків, які сплачували по 4 гроші, 215 вуличних будинків – по 2 гр., 35 убогих халуп – по 1 гр., 9 (гультьїв) – по 12 гр., 42 ремісники – по 4 гр., 19 коморників – по 4 гр., 7 убогих коморників – по 2 гр., 36 городників – по 1 гр., 269 міських і сільських волок – по 20 гр., 41 городник – по 2 гр., 55 – по 4 гр., 15 бояр путних – по 20 гр., 44 сільських ремісники – по 2 гр., 22 дворищних дими – по 20 гр., 110 півдворищних – по 12 гр., 15 попів руських – по копій гр., 19 млинів – по 24 гр., 9 – по 12 гр., 3 – по 10 [9, s. 64]. Якщо порівняємо дані з попереднім реєстром, то помітимо, що вони значно нижчі ніж попередні (кількість будинків, ремісників тощо). Пов'язати це, а також низькі дані реєстру, напевно, можна з набігом татар 1577 р. на Волинь.

Податковий документ 1583 р. більш детальний, оскільки подає окремо свідчення про міста Ковель, Вишву, Миляновичі та сіл, що належать до цих міст. За ним вже можна судити про адміністративну структуру волості, яка складалася з трьох ключів. До Ковельського ключа належало саме місто Ковель та 6 сіл: Мощена, Дубове, Бахів, Вербка, Черкасів, Облapi. До Миляновецького – містечко Миляновичі та села Одевичі, Туровичі, Жилів, Клівечка, Добжинка, Поридуби, Білин, Скулин, Стебків, Буджеші, Колодяжне, Колодня. Вишівський ключ складався з м. Вишви та 13 сіл: Стара Вишва, Шойно, Красна Воля, Туличів, Городищі, Сикунь, Шусків, Хотечів, Мошиця, Бахів, Нуйно, Смідин, Воля Щищенська [9, s. 120 – 121].

За кількістю будинків найбільшим залишався Ковель (11 ринкових та 201 вуличних домів), далі йшла Вишва (7 ринкових, 39 вуличних, 7 халуп) і Миляновичі (4 ринкових, 37 вуличних, 9 халуп) [9, s. 120 – 121]. При порівнянні зі свідченнями даних з реєстром 1570 р., ніякого зростання не помітно.

Реєстр 1589 р. містить найскупішу інформацію, зазначаючи окремо прибутки від м. Ковеля, Милянович та Вижви – від ланів, ремісників, коморників, слуг жидівських, оренди. Зазначено суму від Ковеля 273/16 флоренів, Вижви – 30/17 фл., Милянович – 27/4 фл. [9, s. 154].

Люстраційний матеріал як група джерел може бути віднесений до скарбових документів, які поряд з фіскальним завданням виконували функції правові та ревізійні. Економічна концепція люстрування була досить простою і залишалась майже без змін протягом всього часу існування цього інституту. Вона включала кілька основних моментів. По-перше, обстеження (ревізію) господарсько-фінансового стану державних маєтностей. По-друге, детальну реєстрацію одержуваних у результаті експлуатації названих володінь прибутків. Нарешті, обрахування на підставі даних про прибутки і витрати розміру державного податку з королівщин [4, с. 4 – 5].

Люстрації є джерелом типу проміжним між рахунками та інвентарями. Однак, більше подібності вони мають з інвентарями. Найбільша цінність люстрацій полягає в їх масовості [10, с. 133 – 134].

Люстрація 1628 – 1629 рр., що стосується Ковельського староства, також опублікована у виданні «Zródła dziejowe» [8, s.162 – 165]. Вона містить відомості про доходи м. Ковеля та належних до нього сіл Мощена, Дубова, Облапи, Гойшин, Білин, Стебле, Скулин; м. Миляновичі та, відповідно, сіл Ольшаниця, Жилів, Туровиця, Клевечко, Ходовіче, Поридуби і Седліща; м. Вижви та сіл Стара Вижва, Шойно, Нойно, Хотечів. Проаналізувавши прибутки, можна припустити, що найбільшими селами були Хотечів (фл. 425 – 4), Мощене (фл. 410 – 27 – 9), Скулин (фл. 368 – 7), Нойно (фл. 343 – 5), Стара Вижва (фл. 306 – 1 – 9). При цьому, три села відносилося до Вижівського і 2 – до Ковельського ключів, набагато менше прибутків отримували з сіл належних до Миляновецького ключа. Місто Миляновичі продовжувало поступатися в прибутковості, а відповідно і розмірах, кількості людності Ковелю та Вижві. Зокрема, доходи від м. Ковеля складали 722 – 7 фл., Вижви – 572 – 21 – 9 фл., Милянович – 331 – 12 – 17 фл. [8, s. 162 – 164]. Вся сума доходів староства становила 9454 – 17 фл. [8, s. 164].

З люстрації дізнаємося про існування на території староства шести фільварків, що знаходилися у Вербці, Поридубах, Миляновичах, Рутковичах, Вижві та Нойно, відповідно, 1 – у Ковельському ключі, 2 – у Миляновецькому і 3 – у Вижівському. Найбільш прибутковими були фільварки у Миляновичах (665 – 25 – 9 фл.), Вербці (649 – 21 – 9 фл.) та Рутковичах (566 – 14 фл.). Три інші значно поступалися їм: Поридубський – 341 – 10 – 9 фл., Вижівський – 177 фл., Нойнський – 80 – 17 – 9 фл. [8, s. 163 – 164].

Найбільш інформаційно насиченими джерелами вивчення соціально-економічного розвитку в даному регіоні є такий вид описово-статистичних джерел як інвентарі. Вони створювалися при передачі приватних володінь в оренду або спадщину, в разі їх продажу або розподілу між нащадками, а також при введенні в володіння державними маєтностями новопризначених старост з метою опису та перевірки реального стану володінь. Спочатку вони не мали якогось чіткого розробленого формуляра, тому могли містити багато відомостей в залежності від їхнього цільового призначення.

Цінність інвентарів в основному пояснюється трьома причинами: 1) багатством вміщеної в них інформації, 2) масовістю, 3) відносною однорідністю форми [10, s.128 – 129]. Особливість даного виду джерел полягає у тому, що в них присутня не лише констатація фактів, але й можливий, в певних випадках, їх ширший опис. Крім того, з інформаційної точки зору вони є найточнішими, бо створювалися для власних господарських потреб при контролі власника.

Інвентар 1556 р. був створений при переході Ковельського староства від королеви Бони, яка володіла ним з 1543 р. до Жигимонта-Августа. Він належить до неопублікованих джерел і зберігається в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві. Написаний інвентар польською мовою і складається з 51 аркуша.

За даними інвентаря в старостві знаходилося уже відомих нам раніше три міста та 36 сіл, 21 з яких належали до Ковельського ключа, 9 – до Вижівського та 6 – до Миляновецького [1, арк. 14 – 47]. З опису вже дізнаємося про наявність в м. Ковель вуличної мережі, яка складалася, ймовірно, з Ринкової площі (в інвентарі прямо не вказано), Півгрецької, вулиці за жидівською брамою, Підлузької, Шамаревської та Підлузької на волі вулиць, Козій ринок та передмістя Глинянка, тоді як у м. Вижва було лише передмістя Вижівська Воля [1, арк. 6, 7, 8, 30]. Складно за даними інвентаря судити про ремісничі спеціальності міщан, хоча в деяких випадках про них можна здогадатися з прізвищ. Серед національностей міщан інвентар вказує лише на євреїв. Так, в м. Ковелі існувало 19 жидівських будинків, які оподатковувалися [1, арк. 13], а у м. Вижві – 2 [1, арк. 31]. Недоліком інвентаря 1556 р. при описі міст є відсутність інформації про замок та військовий потенціал.

На 1556 р. не у всіх селах Ковельського староства була проведена волочна поміра. В селах Білін, Скулін, Стеблі, Хотечів, Нойно, Мощиця ще існувало дворишне господарство [1, арк. 22 – 25, 37 – 42]. При описі повинностей відсутні вказівки на відробіткову ренту та її розмір, окрім с. Вербка, де вказано, що «робити кожного дня повинні» [1, арк. 15]. Розміри натуральних та грошових податків розписані детально в кінці кожного населеного пункту. Досить часто вони відрізняються за якісними показниками в окремо взятих селах, що пояснюється індивідуальністю підходу при оподаткуванні, врахуванні економічних можливостей.

Щодо фільваркових господарств, то їх в старостві було 8 [1, арк. 48], але встановити їх місцезнаходження за даними інвентаря не можливо. Окремо описи кожного фільварку в інвентарі відсутні, лише вказано урожай фільваркового збіжжя на 1555 р., кількість худоби, свиней та птиці. Тому говорити про особливості їх розвитку, забудову дворів, розміри, урожайність видається неможливим. Знаємо лише про урожай за 1555 р., який був наступним: жито – 1736 кіп, пшениця – не зазначено (вказано, що залишилося 47 кіп), ячмінь – 96 кіп, овес – 1141 ½, просо – 57/20 кіп, татарка (гречка) – 91 копа, горох – 54 копи, коноплі – 15 кіп [1, арк. 48 – 49]. Фільваркова худоба складала 466 голів, з яких 18 становили робочі воли, 120 – дійні корови і 328 – телята та яловиці [1, арк. 49]. Розводили також свиней, яких разом нараховувалося 259 [1, арк. 49]. Птахівництво становило невеликий відсоток в фільварковому господарстві, пояснити це можна тим, що потребу у птиці задовольняли данини селян [11, с. 165]. Найбільш вигідною була годівля гусей, оскільки їхня вартість була найвищою. Годівля ж качок становила значний клопіт, бо качки загрожували нересту риби в ставках і саджавках. У зв'язку з цим, їхньої годівлі часто уникали [12, с. 170 – 171]. Це підтверджується і даними інвентаря про кількість птиці: гусей – 375, курей – 313, качок – 80 [1, арк. 49].

Інвентар 1590 р. було складено при переданні Ковельщини з рук нащадків кн. Курбського до складу державних володінь. Він так само як і попередній є неопублікованим і зберігається в Центральному Державному Історичному Архіві України в м. Києві. Дане джерело існує в польськомовному [1, арк. 74 – 93] та руськомовному варіантах [1, арк. 52 – 73]. В першому варіанті воно складається з 20 аркушів, другому – з 22.

За інвентарем 1590 р. до Ковельського ключа належало 16 сіл та 4 урочища, до Милянoveцького – 18 сіл та 2 урочища, до Виживського – 14 сіл та 2 урочища [1, арк. 58 – 72]. Якщо в попередньому інвентарі м. Вижива не мало вуличної мережі, то в цьому вона наявна у вигляді 4 вулиць: Довгої, Ковельської, Шевської та Заорської, можливо, Ринкової площі [1, арк. 67]. Якщо в Ковелі та Виживі управлінськими осередками були замки, (до речі, у Виживі він був недобудований [1, арк. 66]), то у Милянoveцях ним був двір [1, арк. 63].

Інвентар дає можливість визначити місцезнаходження фільварків, яких так само як і в попередньому було 8. Зокрема, один з них знаходився в Ковельському ключі у с. Вербка, два – у Милянoveцькому в с. Білін та м. Милянoveчичі, п'ять – у Виживському в с. Грицьковичі, с. Хотешів, с. Нойно, с. Туличів та м. Виживі [1, арк. 64, 65, 67, 68, 70 – 72].

Урожайність у Грицьковецькому фільварку була наступною: жито – 300 кіп, пшениці – 30 кіп, ячменю – 30 кіп, вівса – 250 кіп. Гречку, просо та горох тут вирощували лише для насіння [1, арк. 155]. Худоби в фільварку не було. Урожайність Милянoveцького фільварку: жита – 600 кіп, пшениці – 60 кіп, ячменю – 70 кіп, вівса – 400 кіп, гречки – 40 кіп, гороху – 20 возів, проса – 10 кіп [1, арк. 163 – 164]. Худоби у фільварку також не було. У Вербці вродило жита 250 кіп, зазначено, що ґрунт поганий піскуватий і ярини ледве на насіння вистачає [1, арк. 144]. У Виживському фільварку теж зазначено лише урожай жита 100 кіп, оскільки ярина не родила [1, арк. 185 – 186]. Трохи кращою ситуація була у фільварку с. Нойно, де жита вродило 150 кіп, ячменю – 70 кіп, вівса – 40 кіп [1, арк. 189]. У Туличові урожай був наступний: жито – 300 кіп, пшениця – 40 кіп, ячмінь – 40 кіп, вівса – 250 кіп, татарки, проса, гороху – ледве вистачає фільварку [1, арк. 192].

Повинності селян в інвентарі точно не зазначені. За твердженням І. Д. Бойка, окремі записи дають підстави гадати, що розмір панщини в основному дорівнював трьом дням на тиждень від лану чи волоки [6, с. 158].

Інвентар 1609 р. був створений після смерті старости А. Фірлея при передачі Ковельщини новому старості Щ. Криському. Він так само як два попередні інвентарі є неопублікованим і зберігається в Центральному Державному Історичному Архіві України в м. Києві. Джерело написане польською мовою та складається з 19 аркушів [1, арк. 197].

За інвентарем 1609 р. до староства належало 3 міста, 26 сіл та 2 урочища: 9 сіл належало до Ковельського ключа (Дубова, Вербка, Мощена, Облапи, Гойшин, Скулин, Стебле, Білін, Млинська Воля) [1, арк. 201 – 205], 10 – до Миляновецького (Ольшаниця, Годовіче, Крилово, Туровичі, Кличковичі, Клевечко, Щєбліме, Поридуби, Шусків, Требле) [1, арк. 206 – 209], 7 – до Виживського (Стара Вижива, Грицьковичі, Шайно, Красна Воля, Дубашів, Нойно, Черкаси) [1, арк. 211 – 215].

Фільварків за даними інвентаря залишилося лише чотири у Вербці, Миляновичах, Виживі та Грицьковичах [1, арк. 200, 205, 210 – 213]. Інші господарства відійшли у користування шляхті. За аналізом І. Д. Бойка, фільварки майже не розвивалися в деяких випадках через погані ґрунти, в інших – через низькі ціни на збіжжя [6, с. 159]. У Вербському фільварку висівали в середньому 60 мац, Виживському – 18 мац, Грицьковецькому – 50 мац, Миляновецькому – 60 мац жита і 4 маці пшениці [6, с. 159].

Навідміну від попередніх інвентарів, дане джерело містить інформацію про розміри відробіткової ренти. Так, у с. Вербка піддані працювали 3 дні на тиждень, с. Мощені та с. Облапи – по 5 [1, арк. 201 – 203]. Загалом, по три дні працювало 4 села, по 4 дні – 5 сіл, по п'ять днів – 3 села [6, с. 161]. Грошовий чинш коливався від 24 до 36 грошів. У вигляді натуральних данин отримували мед, яйця, курей, гусей.

До іншої групи джерел, які надають дотичну інформацію про соціально-економічний розвиток Ковельської волості належать жалувані грамоти, привілеї, розпорядження, листи. Певну частину цих джерел було опубліковано у виданні «Архив Юго-Западной России». Дані джерела стосуються різних етапів розвитку волості протягом XVI – XVII ст.. Зокрема, до них належать «Жалувана грамота Ковельського князя Василя Михайловича Сангушка Демиду Войткевичу на дворище в селі Мосочною з умовою військової служби» датована 1542 роком [3, с. 75–76], лист від 9 січня 1556 р., в якому королева Бона наказувала ковельському старості стежити за тим, щоб євреї не селилися в місті Ковелі поза відведеною для них вулицею і щоб християни не будували будинків на цій вулиці [2, с. 56–57], розпорядження королеви Бони від 10 січня 1556 р. старості Ковеля та міському уряду організувати в місті цехи, не ображати міщан, оплачувати ремісникам виконані роботи [2, с. 58], «Грамота королеви Бони, що звільняє бурмистрів і писаря ковельського магістрату від сплати чиншу 9 січня 1556 р.» [2, с. 57–58], «Наказ короля Сигизмунда Августа старості ковельському Франциску Фальчевському про те, щоб він утримував своїх слуг від утисків ковельських міщан і не порушував прав, наданих місту Ковелю королевою Боною» від 4 липня 1556 р. [2, с. 59–60], привілей короля Сигизмунда III від 28 листопада 1611 р., що відновлював магдебурзьке право місту Ковелю, встановлював відносини магістрату зі старостою і визначав міські доходи [2, с. 109–117], документи, що підтверджують привілеї ковельських євреїв [2, с. 117–122]. З поданих джерел ми дізнаємося про приналежність волості до тих чи інших власників, існування в м. Ковелі магдебурзького права, організацію самоврядування в місті, наявність цехової організації, єврейської громади та спеціально відведеної для неї вулиці.

Отже, джерельна база для вивчення соціально-економічного розвитку Ковельської волості в другій половині XVI – першій половині XVII ст. є достатньо репрезентативною. Вона представлена різного виду джерелами. Особливо велике значення за інформаційною насиченістю належить описово-статистичним документам, які представлені поборовою документацією, люстраціями та інвентарями.

Поборові реєстри характеризуються регулярністю створення для другої половини XVI ст. (1570, 1577, 1583, 1589 рр.). У зв'язку з виконанням своєї основної функції, вони містять інформацію про прибутки міст та сіл. Хоча розписані окремо населені пункти лише в поборовому реєстрі 1583 р., в інших випадках зазначено сумарні дані по містах і належних до них сіл (1570 р.) або тільки по містах (1589 р.). Хоча, реєстр 1577 р. надає відомості лише виключно по м. Ковелю.

Люстраційний матеріал за інформаційною насиченістю лежить між поборовою документацією та інвентарями. Зокрема, люстрація 1628 – 1629 рр. містить відомості про прибутки трьох міст Ковельської волості та належних до них сіл, на відміну від попередньої групи джерел вказує на наявність 6 фільварків і їх розташування.

Найбільш цінними при вивченні соціально-економічного розвитку волості, безперечно, є інвентарі. Важливим є і те, що вони створені в різні періоди досліджуваного нами часу (1556, 1590, 1609 рр.), що дає можливість простежити еволюцію розвитку адміністративної структури, волочної системи, міських та сільських повинностей, фільваркового господарства. Кожен з інвентарів має

свої недоліки та переваги. Наприклад, інвентар 1556 р. не містить інформації про замок, військовий потенціал, він лише говорить про наявність восьми фільварків і сумарний урожай в них, але встановити їх місцезнаходження не можливо. Інвентарі 1590 р. та 1609 р. уже містять інформацію про замки в м. Ковель та м. Вижва, про місця розташування фільварків та окремо розписані урожаї в кожному з них.

Таким чином, Ковельська волость є однією з найбільш забезпечених джерелами різноманітної видової належності та часового проміжку регіоном північно-західної Волині. Ця ознака дає можливість не лише досліджувати розвиток обраної нами господарсько-адміністративної одиниці, але й робити припущення щодо інших регіонів Волині, здійснювати порівняльний аналіз. Однак проблемою залишається необхідність опублікування деяких джерел, їх ґрунтовний аналіз та введення до наукового обігу.

Список використаних джерел та літератури:

1. ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ). Ф. 1 (Скарб коронний). Оп. 1. Спр. 4. 51 арк.
2. Архив Юго-Западной России. Київ, 1890. Ч 5. Т. I. 636 с. (Акты о городах 1432–1798).
3. Архив Юго-Западной России. Київ, 1886. Ч 7. Т. I. 746 с. (Акты о заселении Юго-Западной России).
4. Атаманенко В. Б. Описово-статистичні джерела до історії Володимира та староства. *Минуле і сучасне Волині та Полісся*. Луцьк, 2004. С. 4 – 9.
5. Атаманенко В. Б. Описово-статистичні джерела другої половини XVI –початку XVII ст. з історії міст Ковельщини. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України і Волині. Матеріали 50 Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції: Зб. наук. праць*. Ковель, 2013. С. 14 – 18.
6. Бойко І. Д. Селянство України в другій половині XVI – першій половині XVII століття. Львів, 1963. 328 с.
7. Сас П. М. Феодалные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI века. Київ, 1989. 230 с.
8. Źródła dziejowe. Warszawa, 1877. T. V. 169 s.
9. Źródła dziejowe. Warszawa, 1889. T. XIX. 485 s.
10. Kula W. Problemy i metody historii gospodarczej. Warszawa, 1983. 786 s.
11. Rutkowski J. Historia gospodarcza Polski (do 1864). Warszawa, 1953. 568 s.
12. Wyczanski A. Studija nad folwarkiem szlacheckim w Polsce w latach 1500 – 1580. Warszawa, 1960. 285 s.